

NATIONALISM AND A MULTICULTURAL SOCIETY

Adrian-Claudiu Stoica
Assoc. Prof., PhD, University Politehnica of Bucharest

Abstract: Europe, a land of nation-states, has become a multicultural area in the last decades. Due to the increased demand for labor, Europeans have accepted in their countries a lot of immigrants in search of a better life. Some of them have already been assimilated, while others are in the process of being integrated. However, some of them refuse to integrate. Cultural differences can contribute to the spiritual enrichment of a society, but can also lead to tensions between people. In this context tendencies towards xenophobia have arisen, which makes us doubt whether multiculturalism is a success.

Keywords: nationalism, nation-state, culture, multicultural society, multiculturalism.

Conceptul de națiune a îmbrăcat un sens modern în viziunea enciclopediștilor din Secolul Luminilor, noțiunea desemnând o comunitate caracterizată printr-o istorie comună și care își manifestă totodată adeziunea față de colectivitate. Invocarea unei istorii comune a început să reprezinte simbolul unității și nu persoana regelui. La 1789, ideea de națiune a îmbrăcat un sens politic, prin intermediul său proclamându-se suveranitatea poporului, devenită sursa puterii în detrimentul monarhului. În secolul al XIX-lea, ideea de națiune a fost asociată cu libertatea și democrația, impulsionând mișcările de independență ale unor popoare precum grecii, sârbii, ungurii, polonezii, românii sau constituirea unor state-națiuni precum Germania sau Italia. Ideea națională a fost adoptată la început de revoluționarii de stânga, pentru ca, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, să fie preluată și promovată de doctrinarii de dreapta. Ca urmare, interpretarea s-a modificat substanțial, nemaifiind invocate dobândirea libertății și a independenței în raport cu puterile dominante, fiind evidențiată „națiunea istorică”, care trebuia protejată pentru a nu-și pierde valorile ce o definesc. Ernest Renan a realizat prima abordare modernă a ideii de națiune, în cadrul unei conferințe desfășurate la Sorbona în 1882 (*Ce este o națiune?*) el afirmând că apartenența la o națiune presupune un sentiment de adeziune. Concepția germană se bazează pe ideile lui Johann Gottfried Herder, Johann Gottlieb Fichte și Theodor Mommsen, care considerau că națiunea reprezintă o comunitate caracterizată prin limbă, rasă și cultură comune. Pentru a combate viziunea germană, Renan subliniază că națiunea presupune o alegere, invocând cazul Elveției (unde sunt vorbite mai

multe limbi în cadrul aceleiași națiuni sau al statelor anglo-saxone (care vorbesc aceeași limbă în ciuda faptului că reprezintă națiuni diferite).

Ca urmare a aflului de imigranți, Europa Occidentală a dobândit profilul unui spațiu multicultural, în totală contradicție cu „proiectul” inițial al statului-națiune. Mai mult de un secol statele din regiune au luat toate măsurile pe care le aveau la dispoziție pentru omogenizarea etnică, plecându-se de la considerentul că națiunea cuprinde oameni care dețin o limbă comună și împărtășesc aceleași valori istorice și culturale. Viziunea franceză asupra națiunii are, în principal, o componentă politică și voluntaristă, ceea ce presupune acceptarea aceluiași valori civice, dincolo de distincțiile referitoare la limbă, cultură sau religie¹.

Cu toate că francezii invocă „națiunea politică”, nu au ezitat să desfășoare o politică de deznaționalizare, transformându-i în francezi pe cei care nu vorbeau limba franceză și reprezentau circa jumătate din populația țării. Modelul german presupune identificarea națiunii cu etnia. Constituirea națiunilor și apoi a statelor-națiuni nu a creat mari dificultăți în Europa Occidentală. Însă, atunci când modelul occidental al statului-națiune a fost preluat și pus în practică în Europa Centrală și de Răsărit a condus la crearea unor așa-numite state-națiuni care erau, în realitate, multinaționale. În mod inevitabil au apărut tensiuni care au condus la adoptarea unor măsuri radicale, pornind de la schimburi de populație până la genocid². Structura etnică a acestor state s-a modificat radical în favoarea populației majoritare. Pe de altă parte, au început să se manifeste tensiuni în Europa Occidentală, un spațiu odinioară mult mai omogen. În ultimele decenii, Occidentul a primit un număr mare de imigranți în căutarea unei vieți mai bune și a unei societăți mai sigure. Fără îndoială că și Europa avea nevoie de aceștia, devenind forța de muncă menită să suplinească declinul demografic al țărilor occidentale. Imigranții au fost asimilați „în grade diferite”, dar unii refuză să se supună procesului de integrare. În general, musulmanii opun cea mai mare rezistență³. Procentul musulmanilor din Franța este apreciat (cifrele diferă foarte mult), de la un nivel minim de 3,5% din populație la unul maxim de 11%. Urmează apoi țări cu un procent mai mic dar semnificativ (5% din populație): Germania, Belgia, Austria, Olanda. Completând procentul musulmanilor cu acela al altor comunități provenite din Africa sau Asia, rezultă un procent de circa 10% din populație posesoare a unei culturi mult diferite de cea europeană⁴. Lor li se alătură imigranții din răsăritul Europei, cu aceștia occidentalii împărtășind totuși o cultură comună. Întâlnirea dintre culturi poate avea efecte pozitive, sporind dinamismul unei

¹ Lucian Boia, *Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine*, București, Humanitas, 2013, p. 72.

² *Ibidem*, p. 73.

³ *Ibidem*, p. 74.

⁴ *Ibidem*, p. 75.

societăți, dar poate genera, totodată, excludere și tensiuni. La marginea orașelor s-au constituit cartiere sărace ale imigranților. „Revoltele urbane” din Franța, țară care s-a dorit a fi vârful de lance al promovării multiculturalismului, sunt edificatoare în acest sens. În Olanda, o țară tolerantă prin excelență, tendințele xenofobe s-au acutizat. Cancelarul german, Angela Merkel, declara în anul 2010 că multiculturalismul „a eșuat în totalitate”, iar în 2015 tonul său rămânea la fel de pesimistă: „Multiculturalismul generează societăți paralele, astfel că rămâne o iluzie”.

Ce se va întâmpla în continuare? Cert este că valurile de imigranți, a căror presiune s-a intensificat în ultima vreme, au alimentat manifestările ultranaționaliste și xenofobe din țările europene. Naționalismul se află în „ascensiune”, cu deosebire în Europa și Statele Unite, manifestându-se fie prin tendințe separatiste în cadrul unor state (Catalonia în Spania sau Scoția în Marea Britanie), fie prin exacerbarea doctrinelor populiste de dreapta. Partidul Alternativă pentru Germania (AfD) a reușit să obțină 94 de locuri în Bundestag, în timp ce Marine Le Pen, „liderul” Frontului Național a reușit să adune o treime din voturi la alegerile prezidențiale din Franța. Naționaliștii s-au impus în cadrul alegerilor din Ungaria, Austria, Cehia și Polonia. Naționalismul nu are însă, în mod exclusiv, o conotație negativă. Reprezintă o moștenire a istoriei și, cu toate că deocamdată nu este clar dacă exacerbarea actuală a tendințelor naționaliste nu reprezintă o fază trecătoare a spectrului politic din unele state europene, va continua să existe cu o intensitate mai mică sau mai mare. Naționalismul îi poate determina pe oameni să conlucreze în vederea realizării unui viitor mai bun. Pe de altă parte însă, poate produce conflicte și crea nedreptăți și intoleranță. Din nefericire, manifestările naționaliste actuale promovează tocmai latura întunecată a conceptului, respectiv intoleranța. Statele-naționale de astăzi s-au constituit ca urmare a promovării unor idei naționaliste, lansate mai întâi de intelectuali și apoi promovate în cadrul maselor. Uniunea Europeană și-a asumat misiunea de a combate naționalismul de pe continent. După Al Doilea Război Mondial, Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO), organizația care s-a aflat la temelie Uniunii Europene, și-a propus să intensifice raporturile economice între cele șase state fondatoare și să prevină declanșarea unui nou război de proporții. Astăzi nu mai poate fi luat în calcul un conflict militar între statele europene, întrucât reprezentanții statelor membre discută în cadrul forului cu sediul la Bruxelles, din acest punct de vedere, fără îndoială că Uniunea Europeană dovedindu-se o poveste de succes. Dar statul-național nu și-a pierdut din vigoare, în timp ce statul-națiune european a devenit un vis tot mai îndepărtat. Conducerea

Uniunii Europene aparține guvernelor naționale, ale căror structuri rămân puternice, iar birocrăția s-a întărit.

Articolul 2 din Tratatul Uniunii Europene (TUE) precizează că principalele valori care se află la baza Uniunii sunt libertatea, egalitatea, statul de drept, respectarea drepturilor omului într-o societate care înțelege să respecte pluralismul, nondiscriminarea și toleranța. Uniunea Europeană nu deține însă un mecanism de garantare a drepturilor fundamentale în cadrul țărilor care o compun. Poate, cel mult, să utilizeze procedura din Articolul 7 al Tratatului UE, doar în situația în care o treime dintre țările membre, Parlamentul European și Comisia Europeană se pronunță în acest sens. Potrivit Articolului 7 al Tratatului UE, Consiliul Uniunii Europene poate să semnaleze faptul că un stat membru al Uniunii nu respectă principiile cuprinse în Articolul 2 al Tratatului UE. Procedura presupune audierea poziției statului în cauză de către Consiliul UE, care îi înaintează o serie de recomandări. Dacă aceste recomandări nu sunt luate în considerație iar statul nu adoptă măsurile indicate, Consiliul UE poate hotărî suspendarea unor drepturi prevăzute în tratate, printre care a dreptului de vot în cadrul Consiliului UE. Totuși, Uniunea Europeană nu poate exercita o presiune reală asupra statelor care înregistrează derapaje în ceea ce privește normele democrației.

Referitor la raporturile dintre imigranți și populația autohtonă, în 2017, cancelarul Angela Merkel îndemna la o mai bună cunoaștere reciprocă. În opinia sa, imigranții să respecte valorile Germaniei referitoare la „toleranță, deschidere, libertate a religiei și libertate de exprimare”, iar germanii „să profite de acest lucru ca de o posibilitate de a învăța și de a experimenta mai mult”. Aceasta să fie cheia problemei? Viitorul ne va aduce răspunsul. Cert rămâne faptul că trebuie identificată o soluție, întrucât Europa actuală aparține nu doar „vechilor europeni” ci și „noilor europeni”, veniți pe continent în ultimele decenii sau în ultimii ani.